

nije uspjelo da se sačuva od zloupotrebe i otcravanja, uključujući tu i filosofiju koja je na zgodan način uglavljivana u ideologije totalitarnostičkih režima. Osim hajdegerijanski interpretativno važećeg razmatranja pojma prostora i mesta /*Baunen, Wohnen, Denken*/, Finku može (u smislu isticanja tzv. »kosmološke diferencije«), zavidno da konkuriše tzv. »prinston-ska gnoza« koja uvažava probleme kinestetičke percepcije, kao i dinamičko-statička teorija »matematike katastrofa« sa uvođenjem formalizacije iskustva limesa teorija, zadobijanih kroz problem jedinice i jedinstva stvari — Finkovog pojma *svet!!!* Nije potrebno, pritom, suviše naglašavati podrazumevani radikalitet obnove filosofije matematike u novoplatonizmu (recimo *Mathematische Denkformen* E. Speiser-a), gde je »neoparmenidizam« odmenjen »neopitagoreizmom«, te se bivstvo /bitak, biti-je/ shvatalo kao jedinstvo mnoštva koje nije puki »ideat«, nego i sušti prikaz jedinstva stvarnosti u tzv. »ontologiji slike« (Proklo Dijadoh). Premda Fink ne uzima za ozbiljno novoplatoničku, kao ni vizantijsku misao uopšte, što svakako nije mali nedostatak s obzirom na njegovu nameru da filozofsko mišljenje obuhvati sa izvora i u ekstenzitetu, on i sam nenamerno uspeva da dokuči prag tog spekulativnog nivoa i snage takvog mišljenja. Kako se kod njega henologija i kosmologija gotovo podudara, ili bolje reći jedna drugu omogućavaju, pravi »prostor sveta« za njega nije »čisti prostor« Kantovog transcendentno-estetičkog gledanja sa dominantom *res extensa*, kao naknadno ontološki primenjenim i homogenizovanim korrelatom, nego — »prostrući prostor«, sagledavan kroz dinamiku saznavanja u dimenziji »vreme-svet«; tj. kroz odeće mnogovrsnosti teorijskih tumačenja i izlaganja. Ovde zasigurno deluje Proklova policentrička optika »bitija slike«, makar i anonimno u rudimentarnom obliku, usled zapostavljenosti teorije o metafizičkoj dimenziji. Tamo, naime, gde su sklopovi ideja izrasli iz određenih motiva, stavljaju na stvari

poput neke odeće teorijskih interpretacija; gde mi, *putem misaonih simbola*, koji se ostvaruju u jednom idealizujućem procesu *obrazovanja limesa*, u jednom više ili manje, izlažemo *relativni* način datusi stvari... Svet nije na način na koji bivstvuje jeste. Bivstvuje je principijelno unutarsvetsko. Svet nije na unutarsvetski način. Kosmološka naivnost, koja je skoro neiskorenjiva sklonost ljudskog duha sastoji se u samorazumljivosti primene unutarsvetskih načina mišljenja i predstavljanja na sam svet, dakle u izostavljanju pra-razlike kosmološke diferencije. Lako je imenovati razliku i iskazati je, teško je, međutim, zbilja je izneti u propitivanju o svetu i sprečiti svaki pad unatrag u ontiku pojmovnost, u unutarsvetski način mišljenja. (ib. str. 173; 175) Dalje objašnjenje ove tvrdnje kreće se na vertikalitetu poimanja, koje pretpostavlja granične pojmove pronizanog stepenovanja svetovanja sveta ili objedinjenosti jedinstva mnogovrsnosti u beskrajinom; a epistemološko razgraničenje stvari uvodi us-

lov preispitivanja stepena izvesnosti teorija, koje se na taj način razduju i čine prihvatljivim bez »*rastera hermetizma*«.

Upravo ova prikrivena rasutost u regionalije pojava sveta, teorijsko komadanje sveta, po Finku onemogućava obuhvatno teorijsko promišljanje u tzv. »situaciji sveta«, koju misao prožima na taj način, da se ne izoluje u slovesnosti otuđujuće apstrakcije. Ta otuđujuća apstrakcija kao zatrtost pred-predikativnih vidova istine leži u tzv. »principijelno-zastupničkoj« formi ophođenja prema predmetnosti, kada se: »interpretira tako nešto kao što je sud. Pre-predikativno saznavanje dolazi pod vlast predikacije kao suda.« (ib. str. 212)

Izlazak iz hermetizma naučnog stava, kao i iz *stavnosti* uopšte, moguć je iskorakom unazad, u sagledavanje onoga što je nju kao takvu i omogućilo. Merilo razvoja i proverenog uspeha bilo bi na taj način podvrgnuto sagledavanju iz istine koja je dostignuta shodno ljudskom načinu bivstvovanja. To podrazumeva otvorenost i put do korenitih graničnika postojanja, koje je Fink zaokružio knjigom — *Osnovni fenomeni ljudskog postojanja*, gde sa intencionalno-fenomenološkom analizom ljudske pojave prevazilazi ontiku i samo unutarsvetski prag mišljenja, ističući svet događanja kao monadološki sklop bivstvovanja (Lajbnicovo: *substantia est monadare*), ne samo kao milje intersubjektiviteta, već i kao subjekt-supstanciju onoga što jeste. Funkcije telesnosti u svetovanju sveta za brižljivu nameru razmatranja pojava, kroz koju se dokučuje ono što im leži u osnovu i iziskuje njihovo postojanje /*arché-aition*/, uvode u filosofstvovanje, u život sagledavanja onoga što jeste. Pogonski momenat te »filosofske situacije« jeste slutnja koja unosi nemir, ali ne i razdor koji uništava. Ono što Fink naziva »ontološkim komparativom«, odnosi se na snagu prisustva koja ne

može da se razazna bez buđenja smisla za dovoljno dobro razlikovanje ravni bitija (bivstvu, bitka), jer: »Ontološki je komparativ besmislen za naivnost.« (ibid. str. 225). To nije ni komparativ maksimalističkih tendencija politike teoloških indoktrinacija, ali ni komparativ koji bi išao ka superlativu mistične teologije ili slobodne teosofije po mišljenju Vladimira Solovjova. Finkovo uvođenje u filosofiju ovako završava: »Filosofija kao »lov na bivstvo« na kraju je isto tako *epistémé theologiké*. Time što filozofija, pokrenuta pitanjem o istinitom bivstvu, gonjena živom slutnjom najvećma bivstvujućeg, prolama pojavu u kojoj je sve poravnjeno u svedednosti opstojanja — time što se ona od pojave vraća u bit, ona ipak ne dopušta da pojava, nepojmljena i neodređena, stoji u svom rangi bivstvovanja, nego svemu odmerava ono što mereno bivstvom najbivstvujućijeg jeste istinito. Time što ona na taj način i ono neapsolutno pojave konačno poima s obzirom na ono apsolutno, tj. apsolutno poima, ona je istina *apokatástasis panton*, povratak svih stvari u boga.« (ibid. str. 228)

»Bivstvo najbivstvujućijeg« izbeglo je određenje iz vidokruga metafizike dimenzija sa razgraničavajućim momentima svoga »više ili manje«, kao srazmer matematičkog podražavanja slike apsolutnog; kao i momenat ponesečnosti i nadahnuća u noetičkom deoništvu na njemu, prema onome što se steklo u morfološkom izlaganju arhetipskih sadržaja ili sofinjnih ejdesisa duha. U svakom slučaju, budući da je Finkov spis sav usmeren na uvođenje u filosofiju, nacrt sveopšte obnove u kojoj on upućuje na filosofiju svedednosti kroz monadološki pojam sveta, izrazito je podsticajan. Uzbudenje pri susretu sa ovako odgovornim i uozbiljenim načinom filosofstvovanja, teško će da izostane, — a time kao da je svrha Finkovog dela potpuno zadovoljena.

težnja ka jednom

Vladimir Solovjov: TRI RAZGOVORA, Alef, Gradac, 1989.

danica vujkov

Vladimir Solovjov, ruski filozof, mistik i pesnik, uvodni tekst-kratak predgovor, u knjizi »Tri razgovora«, potpisuje ovako: Svetlo Vaskrsenje 1900. godine. Te iste godine, na samom početku novog veka, završio se, i njegov stvaralački rad: Solovjov se suočio sa smrću, koju je predosećao, i koja ga je, kako kaže, opominjala, da štampanje knjige ne odlaže, »na neodređene i opasne robove«.

Ovaj podatak iz biografije Vladimira Solovjova, sam po sebi, ne bi bio toliko značajan. Međutim, pred kraj života, njega kao da napušta, dotadašnja idealistička ideja, o mogućnosti ostvarenja carstva Božijeg na zemlji, i on sluti kraj svetske istorije, koja se sastojala, kako kaže, njegov gospodin Z, »iz dolaska, proslavljenosti i propasti Antihristove«. U istorijskom poretku sveta, ujedinjenje crkava, samo je jedan od neuspelih pokušaja, imperatora — Antihrista. Takođe, ideja svedednosti, koja je temelj filozofije Solovjova, a koja podrazumeva stvaralačku aktivnost pojedinca: (»Duhovno-fizički proces obnove lika Božijeg u materijalnom čovečanstvu nikako se ne može izvršiti sam od sebe, mimo nas«), po pravilu se, u svetu »lažnog dobra« — raspada! Ali, i pored ovakvog saznanja, koje Solovjova obuzima, pred kraj života, svedednost je intuitivna težnja njegovog unutarnjeg bića, težnja ka savršenstvu, ka celovitosti, težnja ka Jednom. To je, i težnja za besmrtnošću: još uvek neostvareno, ali moguće »delo ljubavi«. Po Solovjovu, to je smisao ljubavi, ali istinske ljubavi, koja je božiji dar, i priznaje individualnost »drugog i sebe samog«, i »zbijski nas izdvaja iz neizbežnosti smrti...« (»Smisao ljubavi«). Ako u stvarnom svetu, Solovjov nije nalazio ravnotežu, svedednostveno je dosezao realnošću duha: njegova Sofija je večita ženstvenost, i lepota bo-

žanskog kosmosa, padom izgubljena. Ponovno uspostavljanje ravnoteže, zahteva preobraćaj čitavog kosmosa, ali pre svega, preobraćaj, i duhovni rast čoveka »iznutra«, što podrazumeva, i zapis alhemičarke Kleopatre: »Jedno je Sve, i kroz njega je Sve, i ako nemaš Sve, Sve je Ništa«.

Međutim, u polemičkom spisu, »Tri razgovora«, pisanom u formi dijaloga suprotstavljenim ubeđenja, i mišljenja, o prisustvu zla u svetu, Vladimir Solovjov, kada je reč o načinu borbe, protiv tog, i takvog zla, kao da gubi »tačku oslonca u drugom poretku bivstvovanja«, koje, ustvari, ima značenje prvog, suštinskog poretka. On odbacuje teokratiju, a istorijsko hrišćanstvo smatra »prevarnom i sablažnjivom obrazinom dobra«, što znači, da je zlo zavladao, i ne možemo ga prevideti. Istorijski napredak čovečanstva, uvek je, kako kaže, gospodin Z. »simptom kraja«, jer opšte dobro, nikada nije, i pojedinačno, već obrnuto. U svetu, u kojem su prihvaćene obmane, i polu-istine, Heraklitovski opšti rat, stalna je borba, već unapred pobeđenih, i nemoćnih. Ali, baš zato, rat je, u takvom poretku neminovno, sve do pojave Antihrista, koju Solovjov predviđa u vreme vladavine panmongolizma. Njegov konačni pad, usloviće ne samo Antihristovu propast, već i kraj ljudske istorije. Pa, ipak, Solovjov je, u ovakvim svojim predviđanjima, tražio i odgovor, o mogućnosti prevladavanja zla, i kaže: »Vaskrsenje — samo ne u prenosnom, nego u pravom smislu — to je dokumenat istinskog Boga«. I to je, za Solovjova, drugi Hristov dolazak.

Rečenica koju na kraju razgovora, izgovara general, a koja se odnosi na kneza-hrišćanina, mogla bi se odnositi i na Vladimira Solovjova: »Kako se samo borio sa samim sobom«. Pa, ipak, Svetlo Vaskrsenje, — na delu, celovitosti Jednog.